

**Методичні рекомендації
щодо вивчення української мови і літератури
в 2018-2019 навчальному році.**

**Цілі навчального процесу
згідно з модернізованим Курикулумом з української мови і літератури**

Одним із стратегічних завдань реформування змісту мовної освіти є вироблення на основі державних стандартів системи та обсягу знань про мову і мовлення, мовних і мовленнєвих умінь та навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його компетенцій.

Мова і література - складові культури українського народу, їх вивчення нерозривно пов'язане з етнокультурознавчими знаннями. Ці фактори і визначають спрямованість Державного стандарту з предмету, а саме:

- *формування умінь спілкуватися українською мовою (комунікативна компетенція);*
- *формування системи елементарних знань з мови (мовна компетенція);*
- *формування сукупності знань про побут, звичаї, традиції українського народу (етнокультурознавча компетенція).*

*Кожна з цих компетенцій має свій обсяг знань, умінь і навичок. **Комунікативна компетенція** складатиметься з умінь і навичок різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо) та умінь і навичок спілкування у типових ситуаціях. **Мовну компетенцію** становлять відомості з мови та частково-мовленнєві уміння і навички, сформовані на базі цих знань (орфоепічні, лексичні, граматичні), та уміння і навички з мови і орфографії. **Етнокультурознавча компетенція** передбачає знання реалій матеріальної і духовної культури українського народу. Кожна з перелічених видів компетенцій формується у нерозривній єдності.*

*Тому **предметні цілі** сучасного курсу «Української мови і літератури» максимально наближені до життєвих потреб учнів, відображають їхні життєві орієнтири, спрямовують курс на інтенсивний мовленнєво-мислительний, інтелектуальний і духовний розвиток учнів. При цьому розвиток мовленнєвої діяльності учня розглядається як інтегрований показник його особистісного зростання.*

***Головною метою літературної освіти** в сучасній школі є підвищення рівня загальної освіти, зокрема, - через низку конкретних завдань навчального предмета, які ґрунтуються на аксіологічній, літературознавчій та культурологічній змістових лініях.*

Оволодіння учнями комплексом знань про художню літературу, її теорію та історію, а також літературно-творчими вміннями, досвідом і способами діяльності передбачає формування загальної читацької компетентності.

***Реалізація компетентнісного підходу** на уроках української літератури забезпечує підвищення рівня успішності читацької діяльності учня, а відтак - повноцінне сприймання літературних творів у контексті духовних цінностей національної і світової художньої культури.*

Навчальний план

Навчальний план для початкової, гімназичної та ліцейської освіти на 2018-2019 навчальний

рік (наказ міністра освіти, культури та досліджень № 397 від 29.03.2018 року) на викладання української мови і літератури передбачає:

I-IV класи - 3 години (інтегрований курс);

Навчання української мови починається з 1-го півріччя першого класу.

V-IX класи -3 години (2 год. - мова, 1 год. - література);

X-XII ліцейські класи - 4 години для гуманітарного профілю

- (3 год. - література, 1 год. - мова),

- **3 години** для реального профілю

- (2 год. - література, 1 год. - мова).

У класних журналах 5-12 класів записується одна сторінка «Українська мова і література». Підсумкова оцінка виставляється загальна із суми всіх оцінок.

Навчально-методичне забезпечення

Навчально-дидактичні матеріали з предмета:

- Стандарти
- Курикулум
- Методичний гід
- Підручник

Основним нормативним документом викладання української мови та літератури є Модернізований Шкільний курикулум з української мови і літератури.

В 2018 році вийшов новий вдосконалений курикулум для початкової школи. Курикулум запроваджується поступово. В 2018-2019 навчальному році за новим курикулумом будуть працювати лише учні 1 класу.

Викладання української мови і літератури в 1-9 класах буде здійснюватись за *підручниками*, які видані в Республіці Молдова:

I клас - Кожухар К.С., Суфтїна Т.Г., Черевченко О.М. *Веселка* - Chişinău, “Ştiinţa”, 2018.

I-II клас - Кожухар К., Нікітченко А., Кожухар В., Рокіцька Л.

Роде мій красний. Історія, культура і традиції українського народу. – Кишинів, Univers Pedagogic, 2007.

II клас - Кожухар К.С., Суфтїна Т.Г. *Калинка* – Chişinău, “Ştiinţa”, 2015.

III клас - Кожухар К.С., Нікітченко А.І., Люшнівська А.О. *«Українська мова та літературне читання»* – Chişinău, “Ştiinţa”, 2016.

IV клас - Кожухар К.С., Нікітченко А.І., Люшнівська А.О. *«Українська мова та літературне читання»* – Chişinău, “Ştiinţa”, 2017.

V клас - Туницька М.В., Чорновалова А.І., Нікітченко А.І.

Українська мова і література – Chişinău, “Ştiinţa”, 2015.

VI клас - Кожухар К.С., Туницька М.В., Нікітченко А.І., Рокіцька Л.В.

Українська мова і література – Chişinău, “Ştiinţa”, 2017.

VII клас - Кожухар К.С., Туницька М.В., Нікітченко А.І., Чорновалова А.І.

Українська мова і література – Chişinău, “Ştiinţa”, 2018.

VIII клас - Туницька М.В., Кожухар К.С., Нікітченко А.І., Чорновалова А.І.

Українська мова і література – Chişinău, “Ştiinţa”, 2013.

IX клас - Паламар Л.М., Нікітченко А.І., Чорновалова А.І., Рокіцька Л.В.

Українська мова і література – Chişinău, “Ştiinţa”, 2016.

Підручники з української мови і літератури розроблені під стандарт «мови навчання», тобто містять матеріалу більше, ніж розраховано на 3 навчальні години. Тому вчитель при розробці поурочного планування самостійно визначає об'єм матеріалу для обов'язкового опрацювання з учнями (не менше 75% від загального обсягу). Звертаємо увагу, що кількість

часу на вивчення кожного розділу, теми є орієнтовною, учитель може її змінювати. Резервний час може використовуватися для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів).

Кількість робочих зошитів з української мови визначається за класами:

- 5–9 класи – по два зошити;
- 10–12 класи – по одному зошиту.
- Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.
- Ведення зошитів оцінюється від 1 до 10 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.
- Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання України: журнали «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова і література в школах України», газету «Українська мова та література».

Примітка: При наявності у класі дітей із **особливими потребами** вчитель повинен забезпечити інклюзивне навчання, зокрема:

- адаптує курикулуми та плани, навколишнє середовище, методи та форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами;
- співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;
- створює позитивний клімат у навчальному середовищі.

Зміни в курикулумі з української мови і літератури (10-12 кл.)

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо такі зміни з літератури:

Вилучено твори:

10 клас

П. Мирний «Лихі люди»,

М.Коцюбинський "Коні не винні", "Цвіт яблуні", "Для загального добра".

П.Куліш «Чорна рада»

П.Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні».

11 клас

О.Кобилянська "В неділю рано зілля копала", "Новели".

В.Стефанік "Новина".

П.Тичина поезії «Мадонно моя», "Скорботна мати", "Золотий голін", "Я утверждаюсь", "Похорон друга". Поезії збірки "Замість сонетів і октав".

12 клас

О.Вишня усмішки "Чухраїнци", "Зенітка", "Мисливські усмішки", "Щоденник", "Думи мої, думи мої", "Отак і пишу", "Заєць", "Гіпно-баба"

І.Багряний "Сад Гетсиманський", "Гуляйполе".

О.Довженко "Щоденник", новели "На колючому дроті".

Д.Павличко поезії "Коли умер кривавий Торквемада", «Коли ми йшли удвох з тобою», "Ніч була ясна, я стежками біг", "Полечу я до Монголії", "Голгофа", "Лелеченьки" ("З далекого краю лелеки летіли"), інтимна лірика.

Г.Тютюнник новела "Оддавали Катрю».

Вилучено з обов'язкового вивчення творчість таких письменників:

10 клас

Ю.Федькович
П.Грабовський
М.Кропивницький

11 клас

В.Чумак
В.Сосюра
Б.Лепкий

12 клас

У.Самчук

Вводиться в коло обов'язкового вивчення:

12 клас

Київські «неокласики». Микола Зеров («Київ – традиція»), Максим Рильський (“Молюсь і вірю...”, “Солодкий світ!..”)

Група київських “неокласиків». Їхнє творче кредо, орієнтація на традицію, класичну форму вірша. Приналежність до групи М. Зерова, М. Рильського. Різноманітний творчий шлях митців. Філософічність, афористичність їхньої лірики. Мотиви пошуків душевної рівноваги, краси в житті та в душі.

Теорія літератури: філософічність, сонет.

Державне тестування з української мови і літератури.

Державне тестування з української мови і літератури проводиться в 4 класі для всіх учнів, які вивчають українську мову і літературу як обов'язковий предмет

Учні 12 класу гуманітарного профілю складають обов'язковий іспит з української мови і літератури на диплом бакалавра, а учні 12 класу реального профілю можуть вибрати українську мову і літературу як іспит за вибором. Державне тестування можуть скласти лише ті учні, які вивчали предмет не менше трьох останніх років(класів).

Програми тестування, зразки тестів та результати державного тестування подаються та сайті: **aee.edu.md**

На допомогу вчителю

Сучасний учитель має передбачати не лише інформаційну і відтворюючу функції, а спонукати до:

співпраці, співтворчості, діалогу, самоосвіти тощо,

бо кожен учень відчуває в ньому довіру до себе, знаходить елементи спілкування з ним; зорієнтовувати на мовленнєвий розвиток учнів, на формування в них чуття мови, мовної інтуїції, на виховання любові до української мови і спрямований на вироблення бажання її опанувати.

Використання сучасних педагогічних технологій полягає в попередньому проектуванні процесу навчання з урахуванням конкретної навчальної мети, які забезпечать успіх у засвоєнні учнями знань та формуванні у них умінь і навичок. Серед останніх – знаходять методи перевірки знань шляхом *тестування*. Тестові завдання також дозволяють учителю динамічно визначити рівень засвоєння учнями теоретичного матеріалу й уміння його застосовувати на практиці. Тести активізують пізнавальну діяльність учнів, сприяють розвитку в них уміння концентруватися, робити правильний вибір.

Для ефективного вивчення української мови і літератури рекомендуємо також використовувати ряд *проблемно-пошукових завдань, різноманітні види вправ і завдань, запитання для самоперевірки*. Дидактичний матеріал має бути для засвоєння теоретичної

інформації цікавим і різноманітним, наповнений багатим пізнавальним змістом, сприяти вихованню в учнів високих гуманістичних, патріотичних, естетичних почуттів, позитивно впливати на формування життєвих пріоритетів, національної самосвідомості. Переважно завдання повинні мати:

- творчий характер,
- вчити мислити,
- порівнювати,
- робити висновки,
- узагальнення.

Для розвитку стилістичної компетенції проводять *словникову роботу*, метою якої є поповнення й удосконалення лексичного запасу учнів, що дозволяє не лише збагатитися мовними засобами української мови, а й розвиває пам'ять, допомагає цілісному сприйняттю і розумінню текстів. Окрім того, необхідно будувати урок за принципом «від меншого – до більшого», «від слова – до тексту»: сконструювати словосполучення, речення, підбравши слова, *зробити переклад українського тексту румунською, російською мовами і навпаки*. Такі завдання дозволяють збагачувати мовлення, удосконалювати його, виробляти орфографічні та пунктуаційні навички. Обов'язковим має бути прийом «*Творча робота*», спрямований на вироблення в учнів умінь стилістично правильно оформлювати висловлювання відповідно до намірів та ситуації спілкування. Завдання із стилістичного синтаксису розкривають учням красу синтаксичних одиниць, їх стилістичну семантику і формально-граматичну структуру.

Під час вивчення української мови і літератури учням необхідно долучатися до загальної культури, до мовного багатства українців, розмаїття і величі їхніх духовних традицій і звичаїв, до осягнення вічних цінностей у житті людини: краси природи, любові до краю, де живеш, поваги до людей, які тебе оточують, – а це є кроком до формування духовно збагаченої, інтелектуально розвиненої та національно свідомої особистості.

Сучасний вчитель повинен прагнути до впровадження інтерактивного способу використання ІКТ, та розуміти, що ІКТ - це не флешка з презентацією, а сучасні освітні онлайн-сервіси, навчальні платформи, хмарні мультимедійні технології, дистанційне індивідуальне навчання, навчально-розвиваючі проекти в соцмережах.

Застосування ІКТ дозволяє вчителю економити час і максимально ефективно вирішувати повсякденні справи і обов'язки як фахівця:

- створювати: текстові документи, таблиці, малюнки, презентації;
- використовувати: інтернет-технології, локальні мережі, бази даних;
- здійснювати: пошук необхідної інформації в мережі Інтернет;
- розробляти власні електронні продукти (розробки уроків, демонстраційний матеріал);
- поєднувати готові електронні продукти (електронні підручники, енциклопедії, навчальні програми, демонстраційні програми тощо).

Не слід нехтувати роботою з *професійної орієнтації учнів*. Продукт діяльності учнів - конкретний вибір професії, в якому реалізуються їх знання, вміння, пізнавальні можливості.. Необхідно допомогти школяреві вибрати саме таку професію, щоб вимоги, які вона пред'являє, збігалися з його особистісними якостями і можливостями. Допомогти відповісти на важливі питання: хто я? чого я хочу? що я можу?

Інноваційна сутність навчання української мови і літератури в загальноосвітніх навчальних закладах полягає в тому, що учень стає активним співтворцем навчально-

виховного процесу, створюються повноцінні умови для його творчого самовираження, самопізнання, саморозвитку.

Нові підходи до оцінювання результатів навчальної діяльності учнів з української мови і літератури.

Для оцінювання знань учнів на допомогу вчителю пропонується Референціал з оцінювання (2013 р.), який подає моделі оцінювання знань за освітніми рівнями. У кожному рівні (початковому, гімназичному та ліцейському) результати навчальної діяльності учнів оцінюються за існуючою десятибальною системою.

Оцінювання результатів навчальної діяльності учнів з української мови і літератури здійснюється на основі функціонального підходу до мовної освіти. Тобто робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення учнів.

При цьому оцінювання результатів мовленнєвої діяльності відбувається за такими показниками: аудіювання (слухання й розуміння прослуханого), говоріння й письмо (діалогічне і монологічне мовлення), читання вголос і мовчки, мовні знання і вміння, правописні (орфографічні і пунктуаційні) уміння учнів.

Оцінювання результатів навчання української мови і літератури здійснюється на основі функціонального підходу до шкільної мовної освіти, яка має забезпечувати вміння учнів ефективно користуватися мовою як засобом пізнання, комунікації, високу мовну культуру особистості, сприяти формуванню її громадянської позиції та національної самосвідомості.

Оцінювання результатів навчання здійснюється на основі:

- різнобічного мовленнєвого розвитку особистості;
- освітнього змісту навчального предмета, який розподіляється на чотири елементи - знання, вміння й навички, досвід творчої діяльності і досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу;
- функціонального підходу до шкільного курсу предмета «Українська мова і література», який передбачає вивчення мовної та літературної теорії в аспекті практичних потреб розвитку комунікативної компетенції.
-

Види контролю

Особливості оцінювання в 1-4 класах

У 2015 році Інститут педагогічних наук Молдови запропонував нову методику оцінювання за дискрипторами у початковій школі.

- Педагогічна оцінка має великий вплив на емоційний діловий настрій. Про це не можна забувати вчителю, особливо під час оцінювання (дискомфорт може виявлятися в тому, що дитина робить зайві рухи, завмирає, відводить погляд, переривчасто дихає тощо).

Форми і прийоми оцінювання навчальної діяльності шести-семирічних учнів у ході засвоєння змісту програми:

- Різні форми схвалення, погодження, підбадьорювання, виражені словесно й за допомогою міміки, жесту, модуляції голосу: справився; уже краще; чудово; видно, що стараєшся; вже краще; чудово; задоволена твоєю роботою та ін. У такій же формі висловлюють зауваження, заперечення, осуд: спробуй не поспішати і довести до лінії; обведи зразок і напиши так само; як ти думаєш, що в тебе не так, як на зразку? тощо.
- Розгорнуте словесне оцінювання (вчитель аналізує хід роботи, її результат, коментує спосіб виконання, показує, що саме варте уваги, стимулює учнів наслідувати зразок відповіді, показує раціональніші способи роботи, пояснює можливість сказати ясніше, точніше).
- Перспективна й відстрочена оцінка (вчитель роз'яснює, за яких умов учень може в перспективі одержати найвище схвалення).

- Аргументована само - і взаємоперевірка.
- Динамічна виставка дитячих робіт з будь-якого виду діяльності (малюнки, зошити, вироби) організовується у класі, шкільному коридорі для ознайомлення з нею колективу школи й батьків, учасником якої може бути кожен учень. Оцінювання здійснюється самими учнями, а також це можуть бути різноманітні оцінні висловлювання вчителів щодо засвоєння останніми навчального матеріалу в індивідуальних бесідах з батьками чи учнями.
- Відзначення активності учнів на уроці умовними символами, фішками, геометричними фігурами тощо.
- Ігрова оцінка — нагородження переможців, учасників гри різними ігровими атрибутами (книжки-розфарбовки, машинки, квіти, листівки тощо).
- Перевірні роботи проводять на другому або третьому уроці в середині тижня.

Норми оцінювання та види контролю в 1-12 класах подані в *Методичних рекомендаціях щодо вивчення української мови і літератури 2016-2017 навчального року* і залишаються актуальними і в наступному 2018-2019 навчальному році.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах залишається незмінною.

Фронтально оцінюються аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір – мовні знання й уміння.

Індивідуально оцінюються *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос*. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте відводять окрему колонку без дати на сторінці класного журналу.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на виконання їх відводиться орієнтовно 20 хвилин уроку) залежно від змісту матеріалу, що вивчається. Решта часу контрольного уроку може бути використано на виконання завдань з **аудіювання, читання мовчки** тощо.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт, а за семестр – на основі тематичного оцінювання.

Можливі види контрольних робіт:

тест; відповіді на запитання; контрольний літературний диктант; анкета головного героя; комбінована контрольна робота тощо; письмові контрольні твори.

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

складання оповідання (казки) за прислів'ям; добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору; введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі; усний переказ оповідання, епізоду твору; твір-характеристика персонажа; написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом; написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо; твір-опис за картиною; складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника); підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) - індивідуального чи колективного - з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо; складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації; написання реферату; ідейно-художній аналіз поетичною чи прозового твору; написання листа авторові улюбленої книжки; інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Домашнє завдання

У 2018 році Міністерство освіти, культури і досліджень розробило Інструкцію про дозування домашніх завдань, яка повинна регулювати надмірне навантаження учнів.

Акцентуємо увагу на правильному дозуванні домашнього завдання. Учителі повинні спланувати роботу такого об'єму і змісту, щоб учні не відчували перевантаження. Для цього необхідно враховувати зайнятість учнів з інших предметів у цей день, темп і ритм роботи учнів, стан їхнього здоров'я.

Завдання не повинні перевищувати об'єм пропонованої домашньої роботи. Недопустимим є перевантаження учнів завданнями, які містяться у додаткових посібниках, зошитах з друкованою основою: зафарбовування малюнків, складання схем, таблиць, виконання додаткових завдань і вправ, написання домашніх творів тощо.

Класному керівникові необхідно здійснювати сумарний підрахунок усіх домашніх завдань на той чи інший день відповідно до інструкції (сума всіх усних та письмових завдань з усіх навчальних предметів, номери завдань, сторінки та ін.), їх об'єм і ступінь складності з урахуванням особливостей всіх учнів класу.

Завдання мають бути посильними для самостійного виконання учнями. Не можна пропонувати завдання на невідпрацьований матеріал, який не пояснювався на уроці, оскільки в такому випадку вся складність засвоєння навчального матеріалу переноситься з уроку на домашню роботу.

Домашні завдання не даються учням на вихідні, святкові та канікулярні дні.

Вивчаючи українську мову і літературу в Республіці Молдова, вчителі повинні враховувати культурно-історичне середовище, яке відображає своєрідність соціально-історичного розвитку українців Республіки Молдова, природи краю, а тому одним із важливих компонентів літературно-мовної освіти має бути регіональний компонент, а саме: зразки народної творчості українців Республіки Молдова і література рідного краю. З цією метою рекомендується здійснювати екскурсії в історичні та краєзнавчі музеї, проводити дослідження, збирати та записувати кращі зразки усної народної творчості – все це дає можливість якомога краще пізнавати та цінувати рідний край, бути справжнім патріотом Республіки Молдова.

*Алла Нікітченко, доктор педагогіки,
головний консультант Міністерства освіти, культури і досліджень
Республіки Молдова*